

4571

910.4

1-99

1898

~~274612~~

6-99

P. PLACIDO EPHRIKIAN

MECKITARISTA

VASCO DA GAMA

E

A FESTA CENTENARIA

DE

LISBOA

VENEZA

TYPOGRAPHIA DA ILHA DE S. LAZARO

CONVENTO ARMENIO

1898

2004

910 4

5-99

Հ. ՍՈՒԲԻԱՍ ԷՓՐԻԿԵԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

219

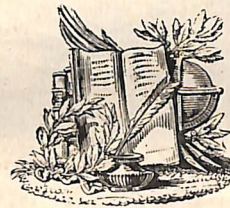
Վ Ա Ս Ք Ո Յ Կ Ա Մ Ա Յ

Ե Ի

Յ Ո Ւ Ե Լ Ե Ա Ն Հ Ա Ն Դ Է Ս Ք

Ի Լ Ի Զ Գ Ո Ն Ա

218012

ՎԵՆԵՏԻԿ - Ս. ՂԱԶԱՐ

1898

2012

13470

P. PLACIDO EPHRIKIAN

MECKITARISTA

VASCO DA GAMA

E

A FESTA CENTENARIA

DE

LISBOA

VENEZA

TYPOGRAPHIA DA ILHA DE S. LAZARO

CONVENTO ARMENIO

1898

A^c

REAL SOCIEDADE

DE GEOGRAPHIA

DE LISBOA

AO MEU AMIGO
SR. DE ARAUJO
CONSUL DE PORTUGAL
EM GENOVA

MEU QUERIDO AMIGO

A sua homenagem a Vasco da Gama hade certamente ficar como uma das mais eloquentes memorias do IV Centenario da descoberta do novo caminho maritimo das Indias. A penhorante amabilidade, com que m'a consagra, é para mim um titulo de gloria, e toca-me no coração pela espontaneidade da lembrança: é um testemunho publico da amizade viva, que nos une, e da maneira gentilissima, com que o Convento de S. Lazaro me tem sempre recebido, desde que no centenario de Santo Antonio me foi dado o prazer de apertar pela primeira vez, em Padova, a mão do moço e talentoso astronomo P^e. Coren-Sinan, companheiro do meu querido amigo.

Agradecendo a honra que o Padre Placido consagra ao meu paiz e ao mais obscuro dos seus escriptores, aneio o momento em que num abraço lhe manifeste a minha gratidão. Desejo todas as prosperidades a esse Convento, onde os sabios e os artistas disputam primasias, entre o pessoal da Communitade, continuando a sua poderosa tradição intellectual. Com a mais fraternal estima,

Seu muito amigo e admirador

Genova 22 de junho.

JOAQUIM DE ARAUJO

Վասքոյ Կարնայ

Վ Ա Ս Բ Ո Յ Կ Ա Մ Ա Յ

Ե Ի

Յ Ո Ւ Ե Լ Ե Ա Ն Ը Ա Ն Դ Է Ս Բ Ի Լ Ի Ջ Պ Ո Ն Ա

Ա չ Ա տարւոյս գեղեցկագոյն ամսոյն մէջ (մայիս 15—30) Լուսիտանիոյ մայրաքաղաքում, Հնդկաստանի ծովային ճանապարհի գիւտին չորոհարիւրամեկի առթիւ՝ կատարուեցան մեծամեծ հանդէսներ, որոց համառօտ նկարագրի հետ, ըստ խնդրոյ ազնիւ բարեկամի՝ մը, պարտք կը համարիմ՝ յօրինել աստ նաեւ այդ հանդիսից զիցցազնի՝ հոշականուն Վասքոյ Կամայի կենսագրականը, որ պատմութեան մէջ կը փայլի այն կենդանի լոյսերու նման՝ որք յաճախ փայլակելով Երկնից սպիտակաթուխ ամպերու տակէն, յուշիկ յուշիկ

1. Յովակիմ Արաշիոյ անուանի բանաստեղծ և մատենագիր Լուսիտանացի, անգամ Լիզպոսնայի թագաւորական ճեմարանին:

կ'անհետանան կը կորուխն ի մթութեան :
 Ծնած է նա 1469 ին ասեհնները, Սինէս կո-
 չուած փոքրիկ ծովեզերեայ քաղաքի մէջ,
 Լիզպոնայի հարաւակողմը, Չ4 փարսախ հե-
 ուռ : Ազնուական առճմի մը զաւակ լինելով՝
 ի մանկութենէ վարժեցաւ նոյն ժամանակի
 յատուկ ասպետական և գիտական կրթու-
 թեամբք, որոնցմով Լուսիտանիա այդ զարու-
 մէջ ունեցաւ ոչ սակաւ մեծանուն և հայրե-
 նեաց օգտակար զաւակունք : Հնդետասանե-
 բորդ զարու մէջ հանճարեզ և քաջասիրտ ան-
 ձինք՝ ծովային ճամբորդութիւններ ընելով, նոր
 նոր երկիրներ գտնալը իրենց մեծ պարծանք
 կը համարէին և հիմնովին կ'ուսումնասիրէին
 հին հեղինակաց աիեզերաբանական և աշ-
 խարհագրական գրքերը : Այդ զարու մէջ զը-
 ժուար էր գտնել զիտնական մը որ չուսու-
 մնասիրէր Սարաբոնը և Պաղովէոսը, և ե-
 բեակայութիւնը չլաւէր ընթերցմամբ Մար-
 կոս Պօղոսի, Մենավիլիի, Քարփիլիի, Ռոյիզ-
 պրուքի և այլոց ուղեգրական նկարագրու-
 թիւնները : Այդպիսիներէն էր և մեծահըռ-
 չակն վասքոյ, որ իւր ուսմունքն աւարտած
 էր, ոչ միայն Լուսիտանիոյ այլ և բոլոր Եւրո-
 պիոյ մէջ հռչակուած Սակրէսի նաւային վար-
 ժարանում : Վարժարանական ընթացքը աւար-

տելէ վերջ թէև պատմագիրք չաւանդեն ինչ
 իւր գործոց վրայ, սակայն ամենքն այլ միաբան
 կ'ըսեն թէ Յովհաննէս Բ թագաւորի ժամա-
 նակ, նա ունէր նաւարկութեան մեծ յաջողա-
 կութիւն և փորձ : Հաւանական է կարծել որ
 վասքոյ իւր ժամանակին երեւելի նաւապե-
 տաց ոմանց հեռաւոր ճամբորդութեանց ընկե-
 րացած լինի և այդպիսի պարագայից մէջ փոր-
 ձառութիւն ստացած : Իւր ուղեւորութենէն և
 անունը անմահացնող զիւտէն առաջ՝ արդէն
 համբաւաւոր դարձած և կոչուած է նաւապետ :
 Խոհեմութեան, քաջասրտութեան և հաստա-
 տամտութեան մէջ ոչ օք կարող էր զինքը գե-
 րազանցել : Նոյնպէս մեծ յարմարութիւն ու-
 նէր կատարելու նոյն իսկ ամենադժուարին բա-
 նագնացութիւններ, և ի գէպ ժամու վճռական
 միջոցներու ալ ձեռք կը զարնէր : Գործող մար-
 դու մը կարեւոր ամենայն յատկութիւններէ
 զատ, ունէր նաեւ ընդարձակ գիտութիւն .
 կարգացած էր բոլոր անուանի նաւագնացից օ-
 րական գրուածքներն և յիշատակագրեր . աշ-
 խարհացուցի վրայ պարզ հայեացք մը տալով՝
 մտած առջեւ կը բերէր նոյն իսկ երկրագնացոյս
 սակաւածանօթ երկիրներու և քաղաքաց ա-
 նուանք, և անոնց բնակիչք և զլխաւոր բեր-
 քերը : Ասոնց վրայ աւելցնենք նաեւ իւր գե-

րագանց յատկութիւնքն. իբրեւ նաւապետ ունէր անփոփոխ և անայլայլ վստահութիւն յաջողութեանց, մեծ տենչ փառաց և խորին հաստատուն հաւասք Ստատոյ բարութեան վրայ:

Բարթուղիմէոս Տիագի և Քովիլհամի ճանբորդութիւններէն վերջ՝ Վասքոյի երեւակայութիւնը վառուած և մտաց մէջ աոգորուած էր՝ ծովային ճանապարհով Հնդկաստան երթալու զազափարը: Կ'ենթադրուի թէ սրչափ մեծ եղաւ իրեն ուրախութիւնը, երբ տեսաւ թէ Լուսիտանիոյ Էմմանուէլ նորասպակ թագաւորն ալ այդ մտքով և զազափարով ընցուած, իր աշխարհի վաճառականութիւնն ետքան զեւս ծաղկեցնելու համար, կ'ուզէր Բարեյուսոյ Գլխէն անցնելով զէպի Հնդկաստան տանող նոր ճամբայ մը գտնել: Թագաւորն իւր այս զազափարն իրագործելու համար՝ ամէն միջոց ձեռք առած և շատ իմաստուն և երեւելի նաւապետաց առաջարկած էր, խոստանալով մեծ պատիւ և փառք անոր, որ կարենար իւր փափաքը կատարել: Բայց երբ այնչափ երեւելի նաւազնացներէն մէկը չի համարձակիր ծովային այդ մեծ արշաւանք ընելու, այն ժամանակ թագաւորն իւր բոլոր յոյսը դնելով Վասքոյի վրայ, զինքը կ'անուանէ առաջին նաւապետ կամ ծովակալ

այդ դժուարին ուղեւորութեան: Այնուհետեւ փոյթ ընդ փոյթ կը սկսին պատրաստութիւններ տեսնել. թագաւորը վաղուց զխնալով որ պէտք չէ դրամ խնայել այսպիսի ուսումնական և շահաբեր ճամբորդութեան մը, իւր հարստութեան մեծ մասը կը շնորհէ այդ նպատակին: Երկայն և անստոյգ ուղեւորութեան համար կարելոր ամէն տեսակ պաշարներ առատորէն կ'ամբարեն նաւերու մէջ. ինչպէս, հաց, զինի, ալիւր, մորթելու կենդանիներ, համեմունք, զեղեր, զէնքեր, զրահներ, և այլն: Լուսիտանիոյ մէջ գտնուած ամենէն քաջ և վարժ նաւապետներ և նաւաստիներ ընկերացան Վասքոյի այս մեծ ուսումնական արշաւանքի, յորոց յեշենք երեւելին Բարդուղիմէոս Տիագ, որ տասը տարի առաջ Բարեյուսոյ Գլուխը հասնելով անուանած էր զայն Գլուխ Մարկաց: Այս ճամբորդութեան համար նոր պատրաստուած տորմիդն կը բաղկանար 3 նաւերէ. Սուրբ Գարրիէլին վրայ, որ 120 տակառաչափ կրնար բառնալ, Վասքոյ կամայ կանգնեց թագաւորէն բառնալ, Սուրբ Կամայ կանգնեց թագաւորէն իրեն նուիրուած զբօշը. Սուրբ Ռափայելին նաւապետ եղաւ իւր եղբայրն՝ Պօղոս կամայ. իսկ Պերրիոյ փոքրիկ նաւուն առաջնորդութիւնն ալ, որ հազիւ 50 տակառաչափ կրնար

բառնալ, յանձնուեցաւ Նիկիոյայոս անուամբ փորձառու նաւապետի մը: Նաւատորմի մէջ կային 160 անձինք, որոնց մէկ մասն կը կազմէին փորձ նաւապետներ և նաւաստիներ, երկրորդ մասն քաջ և ընտիր զինուորներ, և երրորդ մաս մ'ալ մահապարտ բանտարկեալներ, որոնց խոստացաւ թաղաւորը ներումն շնորհել, եթէ յաջողութեամբ ողջ աւողջ դառնային ի հայրենիս: Ամէն պատրաստութիւններէ վերջ, Էմմանուէլ թաղաւորը մեծ շքով գնաց Լիզյոսնայէն երկու միոն հեռու Պելէմ արուարձանի մէջ կառուցուած Ռէսթեւլայի եկեղեցին, ուր ներկայ էին բազմաթիւ ժողովուրդք և ազգականք այդ ուղեւորութեան մասնակցող անձանց: Յետ ըստ սովորութեան սուրբ Պատարազը տեսնելու և եպիսկոպոսի օրհնութիւնն առնելու, թաղաւորն կը սկսի սրտաշարժ ճառ մը և խօսքերն ուղղելով առ Վասքայ, կը բացատրէ թէ ինչ մեծ յոյս ունին իր հետ ամբողջ Լուսիտանիա՝ այդ ուղեւորութենէն և թէ ինչպիսի յաջողութեանց կը սպասեն. ի վերջոյ իրեն կը յանձնէ Քոլիլհամի ուղեւորութեան աշխարհացոյցը, շատ մը տեղեկատու թղթեր, և քանի մը յանձնարարական նամակներ առ ասիացի իշխանս և առ թաղաւորն ֆալիքութի:

Փոքրիկ տորմիդն 1497 տարւոյ յուլիս 8ին սկսաւ փառաւորապէս կտրել ծովու մակերեւոյթը, արտասուօք ազգականաց և բարեկամաց, մաղթանօք և ծափահարութեամբ եւ աւանդուն ժողովրդեան: Վասքայ նաւերուն ընթացքը ուղղելով դէպի Դաւարի Գլխոյ կղզիները, հոն հասաւ օգոստոս 3ին, և յետոյ յառաջ զիմելով հանդիպեցաւ Մինայի նաւահանգիստը, և անտի ուղղակի դէպ ի հարաւ նաւելով խարխիս նետեց Ս. Հեղինէի խորշի մէջ, ուր ցամաք ելնելով շաբաթ մը կեցաւ, զիտելու և ուսումնասիրելու համար տեղւոյն բնակչաց բարքը, տարազը և սովորութիւնքը: Վերջապէս ճամբայ ելնելով Քարբոյտոյ Գլխէն անցաւ նոյեմբեր 22ին, և դէպ ի արեւելեան եզերքը նաւելով ցամաք ելաւ Ս. Պեդագիոսի խորշէն, և ապա զեկտեմբեր 17ին հասաւ Քրուզի ժայռերուն: Համառօտութեան համար զանց կ'ընեմ մանրամասնօրէն յիշելու Վասքայի հանդիպած ամէն տեղերը: Ընդ հակառակն, խիստ յարմար կը համարիմ, և ընթերցողաց ալ անշուշտ հաճելի պիտի թուի, եթէ ընթեռնունք աստ հոչակապանծ ֆամիլիսի¹ այն սողերը, որովք կը նկարագրէ այն

1. Քամոնեն մեծահոգակ բանաստեղծ և եւանդուն հայրենասէր Լուսիտանացի (1525-

Վասքայ

ուրուականն որ կը հանդիպի Վասքոյի՝ Մորկայ գլխէն անցնելու պահուն.

«Սրգէն կ'ըսէ (Վասքոյ) հինգ անգամ ծածկուեր էր արեգակն, քանի որ այն տեղուանքէն հեռացեր էինք, ինչուան այն առանն անծանօթ ծովերն ճեղքելով. յաջողակ հողմունք քաղցրասիք կը շնչէին. գիշեր էր, և մենք հանգիստ ու անհոգ՝ կը հսկէինք նաւուն խելացը վրայ. և ահա յանակնկալս՝ օդը մթնցընող ամպ մը երեւցաւ մեր գլուխներուն վրայ :

«Սոյնչափ ահագին և այնչափ թանձրախիտ էր այդ ամպը՝ որ անընկճելի ահաբեկութիւն մը ձգեց ամենուս սրտին մէջ. կը մնչէր ծովն ու կը շառաչէր՝ ինչպէս սեւ ժայռի մը հետ բախելուն ատեն : Ո՛վ պարագոյն կարողութիւն, կ'աղաղակէի ես, ինչ աստուածային սպառնալիք կամ որպիսի գաղտ-

1879), որ իւր Լոռսիստր կամ Լոռսիտանականք քերթուածոյն նիւթ առնելով Վասքոյ կամայի առաջին ուղեւորութիւնն ի Հնդկիս, իւր աղբին բանաստեղծական պատմութիւնն ըրած է և գերազանց կերպով յաջողած : Իւր երրորդ հարիւրամեայ դարադարձի առթիւ Բազմապարտարակած է 1880 տարւոյ 369-372 իջեց մէջ իր կենսագրութիւնը :

նի հրաչք մը կը ծածկէ մեզի այս ծովը. ու այս երկինքը. վասն զի մրրկէ մը աւելի բան մ'է ասիկայ :

«Հազիւ թէ խօսքս լմնցուցեր էի, և ահա օդուն մէջ մեծամարմին ու զօրաւոր ուրուական մը կ'երեւնար. անգեղեայ կերպարանք մ'ունէր, յաղթ մարմին մը, ճակատը մըրըրկայոյդ, աչք զոգացեալք, ու չարութիւն և սրամտութիւն նկարուած երեսին վրայ. տըժգոյն, աւաղախառն մագերով, սեւ շրթամբք և զեղին ակունքերով :

«Սոյնչափ ահագին էր մեծութեամբ՝ որ երկրորդ Հոողոսի արձան մը կրնար սեպուիլ, աշխարհի եօթն հրաշալեաց մէկն : Կը խօսի, ու ահագնասաստ ու մոնչալից ձայնը՝ կարծես թէ անզնոց խորունկէն կ'եղնէ : Չինքը տեսնելնու և ձայնը լսելնու պէս՝ սարսուռ մը խաղաց մեր մարմնոյն մէջ, ու մագերնիս տնկուեցաւ գլուխներուս վրայ :

«Սղաղակեց. Ո՛վ քան զամենայն ազինս յանպէնագոյն ժողովուրդ, որ մեծամեծ գործերով պարմացուցիր զաշխարհ, ու կարգէ զուրս աշխատանքներուդ՝ տուած զմիդակ ու անթիւ պատերազմներուդ մէջ՝ երբեք չես գիտեր հանգչել, ու հիմա այս յաւիտենական սահմաններն ալ խորտակելով, կը համարձակիս նա-

ւազնաց ճանապարհորդել այն ընդարձակ ծոփուց վրայ, որոնց պահպանութիւնը երկար ատեններէ ի վեր ինծի յանձնուած է, ուր օտար նաւ մը երբեք իր ընթացիցը հետքը ձգած չէ :

«Կու գաս քննել բնութեան, ու այս գիշին տարերց մէջ ծածկուած գաղանկիքը, առ որ ոչ ոք ի մահկանացուաց համարձակած է երբեք, որչափ ալ մեծ ըլլայ ազնուականութեամբն ու հանճարովը : Լսէ՛, վասն զի յայտնի են ինձ, թէ որպիսի վտանգք և աղէտք պահուած են քու անսահման յանդգնութեանդ՝ ընդարձակատարր Ովիւիանու վրայ, ու այն աշխարհաց մէջ՝ զորս ահաւոր և արինոտաշա պատերազմներով պիտի նուաճես :

«Գիացիւր որ այս ուղեւորութեան յանգնող ամէն նաւերուն՝ յիսերիմ թշնամի պիտի ըլլան այս ժայռերը, ու խաղալիկ հողմնց և սաստկայոյզ մրկաց. և այն առաջին նաւատորմիդն որ այս լծընկէց ծովէն համարձակի անցնիլ, այնպիսի պատուհաս մը յանակնկալս վրան պիտի բերեմ, որ վտանգը ոչինչ սեպուի՝ անոր հետեւորդ աղետից առջև :

«Հոս, եթէ չեմ խաբուիր, զիս գտնողէն կարող պիտի ըլլամ լիովին իմ վրէժս առնուլ, և քու յամառ վստահութեանդ պատու-

հասը հոն պիտի չլմենայ. վասն զի տարուէ սորի պիտի գան հասնին ձեր նաւերը հոս խորտակուելու համար, ու այնպիսի վտանգներէ անցնելու՝ որ աղիտից մէջ ամենէն փոքրագոյնը պիտի սեպուի մահը » : (Լուսիտաւակաւք, երգ Ե. Թարգմանութիւն Հ. Գարեգին Վ. Զարբնանալեան) :

Գեռ առաջ տանելով ահագնատեսիլ ուրուականն իւր խօսքերը, չար գուշակութիւններ կ'ընէ ասպզայ լինելիք դէպքերու, այնպէս որ հազիւ թէ խօսքը կը ըմնցընէ, Վասքոյ զայրացած և ահաբեկ կը հարցընէ և կ'ուզէ իմանալ իր ս'վ ըլլալը : Այն ատեն ուրուականը կը պատասխանէ .

«Ես այն մեծ ու թաքուն գլուխն եմ՝ զոր դուք Գլուխ Մրրկաց կը կոչէք : Ոչ ոք ի մահկանացուաց, Պաղոմէոս, Պոմպոնիոս, Ստրաբոն, Պլինիոս, չլրցան ճանչնալ զիս : Երկրիս ամենէն աւելի ահաւոր հսկայից մէկն եմ, Ենգելադեայ, Եզէոսի և անոր սր հարիւր ձեռք ունի. իմ անունս է Ալամաստոր, որ վուլկանոսի շանթիքը թօթափողին դէմ արուած պատերազմին մասնակից էի... » : Լուսիտանացի քերթողի այս մի քանի առդերով թող բաւականանան ընթերցողք, թէ եւ արժան էր ի մէջ բերել իւր աննման քեր-

Թուածէն նաեւ ուրիշ տողեր, որոնցմով խիստ լաւ նկարագրած է իր զիւցազնը, սակայն գրութիւնս ընդարձակելով ձանձրալի լինելէ խորշելով՝ զանց կ'ընեմք: 1498 տարւոյ յունուար 10 ին մեծանուն ծովակալս գտաւ գետ մը և անուանեց Պղնձի Գետ (*Rio do Cobre*), և երկիր մ'ալ գտնելով՝ անունը պաւ Երկիր Բարի Ազակց (*Terra da Boa Gente*): Հինգ օր այս երկիրը կենայէ վերջ՝ Սոֆալայի եղբբէն նաւելով մարտի առաջին օրերուն մէջ հասաւ Արաբ մահմէտականաց հարըստութեամբ ճոխ Մոզամպիբ քաղաքը: Առաջին անգամ մեծ սէր և ընդունելութիւն կը գտնեն Լուսիտանացիք այս սեղ, բայց հազիւ թէ Արաբք կը տեղեկանան ասոնց մահմէտական շլինելուն, մէկէն կը մտաբերեն և կը պատրաստուին զիրենք սպաննելու: Բայց Վասքոյ ժամանակ վաստկելով փութով կը զինէ իւր նաւուն երկու մեծ մակոյկները, որոց միոյն վրայ ինքը կը նստի խումբ մը ընտիր զօրաց հետ և միւսն կը յանձնէ Նիկողայոս նաւապետին, և զիմելով Արաբաց նաւերուն վրայ կը հրամայէ իրեններուն ումբակոծել. անոնք սարսափահար կը սկսին փախչել: Հոս առջին անգամ հանդիպեցաւ Վասքոյ արաբական մեծամեծ նաւերու, որոց մէջ

կը գործածուէին ուղեցոյցն և ծովային քարտէսներ: Լուսիտանացիք ձեռք կը ձգեն և կ'աւարեն այս նաւերէն մէկ քանին, որոց մէջ գտնուած իրեղէնները կը բաժնէ Վասքոյ նաւաստիներուն՝ իրեն պահելով միայն քանի մը արաբական զրքեր, զորս միտք ունէր Լիզպոնս զարձած պահուն՝ նուիրել Թագաւորին: Ճամբան շարունակելով կը հասնի նոյն ժամանակ վաճառականութեամբ խիստ ծաղկած Մոնպլագա քաղաքը: Մոնպլագացիք այլ կրօնական մոլեռանդութեամբ չէին տարբերիր Մոզամպիբցիներէն, և իրենք ալ փորձեցին վնասել ոչնչացընել Լուսիտանական տորմիզն, բայց արթնութեամբ և խորագիտութեամբ Վասքոյի բան մը չկրցան ընել: Մոնպլագայէն առագաստները բացուեցան և նաւերն սկսան յառաջ խաղալ դէպ ի Մելինտա, ուր հասնելով մեծ սէր և ընդունելութիւն գտան տեղացիներէն. քաղաքին իշխանն ալ այցելեց Լուսիտանական տորմիզն և մեծապէս պատուուեցաւ:

Վասքոյ ապրիլ 28ին ելնելով Մելինտայէն և զիմելով դէպ ի Մալապարի եղբբը, հուսկ ուրեմն հասաւ և խորխոս ձգեց Քալիբութ քաղաքի զիմացը մայիս 17ին: Քաղաքացիք տեսնելով Լուսիտանացոց նա-

ւերը, որք իրենց ձեւերով նորօրինակ էին իրենց համար, մարդ զրկեցին տեղեկանալու թէ ի՞նչ նպատակաւ և ո՞ւսկից եկած են: Վասքոյ իր ընկերաց խորհրդով մէկէն ի մէկ ցամաք չեղաւ, այլ եկող հնգիկներուն հետ Լուսիտանացի մահապարա մը թողուց որ քաղաք իջնէ տեսնելու համար թէ ի՞նչ կերպ հետը կը վարուին: Հազիւ թէ ցամաք կը հասնի բազմութեամբ հետաքրքիր ժողովուրդը կը շրջապատէ նոր օտարականը և կը սկսին զանազան հարցմունքներ ընել, նա ալ լեզունին չգիտնալով լուռ մունչ կեցած երեսնին կը նայի: Վերջապէս հնգիկները կը գտնեն Մուսայիա անուն Մաւրիտանացի մը որ Սպանիացուց լեզուն գիտէր: Սա մօտենալով Լուսիտանացոյն կոշտ կերպով մը կ'ըսէ. «Ո՞ր սատանան զքեզ հոս բերաւ», և յետ ուրիշ հարցմանց կ'աւելցընէ թէ ինքն տեսած է Լուսիտանացիներ ի թու՛նուզ և կը զարմանայ թէ ի՞նչպէս նաւերով ծովով եկած են ի Քալիքութ, վասն զի ինչուան նոյն ատեն ծանօթ էր միայն ցամաքային ճամբան, որ է Գահրէի վրայէն անցնելով կու գային Հնգիաստան: Մուսայիա նոյն օրը յետ պատուելոյ զԼուսիտանացին և կերակրելոյ, կը փափաքի տեսնել նաւատորմին զխաւօրը:

Նաւատորմին մօտեցած չմօտեցած Մաւրիտանացին Սպանիացուց լեզուով կը սկսի խօսիլ և բարձր ձայնով կը կանչէ. «Ուրախ լուրեր, բարի լուրեր, յակինթներ, զմրուխտներ, անդին ակունք. շնորհակալ եղէք Աստուծոյ, որ զձեզ այնպիսի երկիր մը հասուցեր է որ լի է աշխարհիս ամենայն հարստուցեր է որ լի է աշխարհիս ամենայն հարստութեամբք և բերնով պատմելը անհնարին է»: Լուսիտանացիք այսպիսի հեռուոր երկրի մը մէջ լսելով իրենց ծանօթ լեզուն չափազանց ուրախութենէ սկսան լալ: Վասքոյ համբուրուեցաւ Մուսայիաի հետ և հարցուց թէ ի՞նչ կրօնքէ է և ի՞նչպէս եկած է ի Քալիքութ: Մաւրիտանացին առանց ծածկելու իւր Մահմէտական լինելն, իր անձի վրայ տեղեկութիւններ տալէ վերջ աւելցուց՝ թէ ինքը միշտ սիրած է զԼուսիտանացիս և թէ այժմ եւս իրենց պէտք եղած և ձեռքէն եկած օգնութիւններն ամենայն սիրով պատրաստ է ընելու:

Յետոյ Վասքոյի աղաչանօք գնաց Մուսայիա Քալիքութի Չամօրին թագաւորի մօտ յայտնելու համար թէ աշխարհիս մէկ ծայրէն քրիստոնեայ թագաւոր մը Քեզի հետ բարեկամութիւն հաստատելու համար նաւերով մարդիկ զրկեր է յանձնարարական թղթերով:

Թագաւորը շատ ուրախացաւ և մէկէն հրաման տուաւ որ օտարականաց նաւերն մտնեն Փանտարանի նաւահանգիստը : Բայց Վասքոյ խոհեմութեամբ չփութաց մտնել վերոյիշեալ նաւահանգիստը, և խօսք տուաւ որ անձամբ իջնէ քաղաք և իր խնդիրքներն ընէ առ թագաւորն : Վասքոյի ընկերներն կասկածելով թէ վտանգ մը կրնայ հանդիպիլ կը ջանային համոզել զինքը որ քաղաք չեղնէ, բայց նա միշտ հաստատ իւր որոշողութեան վրայ, ու զեց անձամբ տեսնուիլ Չամբրինի հետ և իր թագաւորի յանձնարարութիւնքը կատարել : Իւր Պօղոս կամայ եղբօրը յանձնելով սորմզին կառավարութիւնը, հետն առած ընկերներէն 12 կարիճներ, մակոյկով կը զիմէ զէպի ցամաք : Արդէն Չամբրին յանձնած էր իւր հազարապետին մեծ շքով ընդունել զՎասքոյ, այն արարողութեամբք ինչպէս կ'ընդունէին մեծամեծ տէրութեանց զեսպանները : Նոյն օրը բոլոր փաշիքութ քաղաքը ոտքի վրայ էր, թագաւորի հազարապետը իր փառաւոր զահաւորակով 200 հնդիկ աղնուականաց հետ ծովեզերքը կ'սպասէր հիւրին : Երաժշտական փողհարութեամբք ցամաք ելնելով Վասքոյ նստաւ իրեն համար պատրաստուած զահաւորակի մը վրայ : Ինչպէս հա-

զարապետի նոյնպէս և Վասքոյի զահաւորակը ուսոց վրայ բարձած կը տանէին հնդիկները զէպի թագաւորի պալատը¹, իրենց կը հետեւէին ոտիւք Լուսիտանացի տասուերիու կարիճներն, 3000 տեղացի զօրքեր և անհամար բազմութիւն մը քաղաքացեաց :

Պալատը հասնելով Վասքոյ կը փութայ իր յատուկ մսեմ և ծանր ոճով, յետ ողջունատուութեան յայտնել Չամբրինի՝ իւր թագաւորի փափաքն նկատմամբ վաճառականութեան, որոնց ամենայն հաճութեամբ մտիկ ընելէ վերջ հնդիկ թագաւորը հրաման կուտայ որ այնուհետեւ Լուսիտանացիք ազատ մուտք ունենան իրեն երկիրը և վաճառականութեան զբաղին : Առանձին թուղթ ալ գրել տալով առ Էմինանուէլ թագաւորն, կ'ստորագրէ և կը յանձնէ Վասքոյի :

Լուսիտանացի ծովակալի այս առաջին այցելութիւնն և հետեւանք թէեւ մեծ ուրախութիւն պատճառեց իրեններուն, սակայն քիչ ատենէն սուտ զրպարտութեանց պատճա-

1. Բազմաթիւ 1849 տարւոյ 88-91 էջից մէջ հրատարակուած է համառօտիւ Վասքոյ կամայի ճամբորդութեան պատմութիւնն, յորում փափաքողք կրնան կարգաւ այդ պալատի և հնդիկ թագաւորի զգեստուց նկարագիրը :

ուա հարկադրուեցաւ Վասքոյ դառնալ իւր աշխարհը : Մարիտանացիք և Արարքք, որոց ձեռքն էր նոյն ժամանակ Հնդկաստանի վաճառականութիւնը, վախնալով որ չլինի թէ Լուսիտանացիք իրենց շահուն փաս բերեն, կը համոզեն Հնդկաց թագաւորն թէ այդ օտարականները վաճառականութեան և բարեկամութեան պատրուակաւ կ'ուզեն լրտեսել քու աշխահը, որ վերջը մեծամեծ նաւերով և բազմաթիւ զօրքով դան ձեռքէդ թագաւորութիւնդ առնուն : Զամորին այս զրպարտական խօսքերուն հաւատալով երբ միաքը զրաւ Լուսիտանացիները մէկիկ մէկիկ նաւերէն հանելով ծածուկ կերպով սպաննել, և երբ գէպքեր ալ սկսան հանդիպիլ, արթունն Վասքոյ ճարտարութեամբ իրենները հաւաքեց, և թագաւորէն հրաման առաւ իր երկիրը դառնալու, զի արդէն իւր գլխաւոր նպատակին հասած և իր հայրենեաց և բոլոր Եւրոպիոյ մեծ ուրախութիւն պատճառող գիւտն ըրած էր : Հետը շատ հարստութիւններ առած, հոկտեմբեր 15 ին (1598) ստազաստները բացաւ և ուղի անկաւ գէպ ի Եւրոպա : Այս ճամբորդութիւնը ի խոտ տաժանելի եղաւ, վասն զի բաց ի որոշ ճամբայ չգիտնալէ, մեծապէս նեղուեցան, մրրիկներէ, անյաջող

հոլերէ և կլիմայի փոփոխութենէ, և շատերը հիւանդանալով մեռան, այնպէս որ 160 հոգւոյ տեղ, հազիւ 50 հոգւով հասաւ Վասքոյ իր մայրաքաղաքը 1499 ին սեպտեմբերի մէջ, գրեթէ 2 տարի և 2 ամիս իր անկից ելնելէն վերջ : Թագաւորը զինքը ընդունեցաւ շքեղաշուք հանդէսներով, հասարակաց տօներ կատարուեցան և եկեղեցեաց մէջ շնորհակալեաց երգեր երգուեցան : Վասքոյի տարեկան առաւ եկամուտ կապուեցաւ և Էմմանուէլ իրեն տուաւ հոյանուն տիտղոս մը աւնուանելով : Ծովակալ Հնդկաց, Պարսից և Արարաց ծովերուն :

Հոչականուն ծովակալիս այս ուղեւորութիւնն վաճառականութեան պատմութեան մէջ մեծ պարագլուխ մը կը կազմէ, այսու նա ուսոյց արեւմտեան ազգաց, հեռաւոր և հարստութեամբ ճոխ արեւելքի ծովային ճանապարհը, որ մեծ զիւրութիւն մատոյց և կը մատուցանէ վաճառական ազգաց :

Վասքոյի դարձէն քիչ վերջ կարծես հարբստութեամբ և փառօք եւս քան զեւս ճոխանալու մտօք, Էմմանուէլ թագաւորը ուրիշ սորմիդ մ'ալ պատրաստելով և յանձնելով Ալվարէզ ֆասպրալի զրկեց ի Հնդիկս : Այս ուղեւորութեան ամենանշանաւոր գործն եղաւ

Պրագմաի յանկարծական գիւտը, որուն գըտնողները կարեւորութիւն չտալով՝ տորմիզն ուղղեցին դէպ ի ֆալիքութ քաղաքը և ֆապրալ հոն վաճառատուն մը բացաւ : Բայց հագիւ թէ Լուսիտանական տորմիզն իր գործերն տեսնելով առագաստները հովուն կու տար Եւրոպա դառնալու, աեղացի Հնդկիները և Մարիտանացիները յարձակելով աւսոնց վաճառատան վրայ, մէջը գտնուած Լուսիտանացիները բոլոր սպաննեցին : Այս լուրը հագիւ թէ Լուսիտանիա կը հասնի անդէն և անդ կ'որոշուի և կը վճուուի պատերազմ բանալ ընդդէմ Հնդկաց և եղած փասուց հատուացումն պահանջել : Պատրաստուեցան 20 նաւեր և երեք տորմիզաց բաժնուեցան, որոց ընդհանուր ծովակալ կամ հրասանատար զրուեցաւ Վասքոյ և առաջին տորմիզին հետ որ բաղկացած էր 10 նաւէ ճամբայ ելաւ մարտ 2ին (1502), միւս տորմիզներն ալ յետոյ ճամբայ ելան, երթալու միանալու իրեն հետ Հնդկաց ծովու մէջ : Յաջողակ հողմով Բարեյուսոյ Գլխէն անցնելէ վերջ Վասքոյ նաւեց երկայնութեամբ Ափրիկէի արեւելեան եզերքը, և լրէժը առաւ բոլոր այն ծովեղերեայ քաղաքներէն, որք իւր առաջին ուղեւորութեան ժամանակ զինքը նեղած էին

և մէկ մէկ վաճառատուն բացաւ Սոֆալայի և Մոզամպիքի մէջ : Հնդկաստանի եզերաց մօտեցած ժամանակ այն կողմի բնակչաց մէջ սարափ ձգելու համար, հանդիպելով եւ գիպտական հարուստ նաւու մը կը բռնէ գայն և միջի հարստութիւնները աւարելով, նաւը կրակի կու տայ : Յետոյ ֆանանուր երթալով կ'ստիպէ աեղույն իշխանը իր հետ դաշնակցելու, և ի վերջոյ հասնելով ֆալիքութ, որ իւր ուղեւորութեան գլխաւոր նպատակն էր, կը տիրէ նաւահանգստի մէջ գտնուած բոլոր հնդկական նաւերու : Զամորին սարսափահար պատգամաւոր զրկելով խօսք կու տայ Լուսիտանացոց փառաւոր վաճառատուն մը տալու, բայց իր հայրենակցաց արեան լրէժինդիրն Վասքոյ, չուղեց ունկն դնել ո՛ր և է խոստման եթէ նախապէս լիուրի հատուցումն չընեն : Զուր տեղ երեք օր պատասխանի սպասելէ վերջ, կախել տուաւ և չարաչար կերպով մեռցուց Վասքոյ 50 Մալապարցիներ, զորս գերի բռնած էին նախընթաց աւուրց մէջ և յաջորդ օրը սկսաւ ումբակոծել քաղաքը : Յետ բաւական մաս մը կործանելու և թշնամին նուաճելու, հոն թողուց իր նաւերէն մէկ քանին նաւահանգիստը պաշտպանելու համար և ինքը մնացած նաւերով ճամբայ ելաւ

դէպ ի ֆոշին որ ֆալիբուլի սահմանակից տէրութիւն մ'էր : Այս երկու տէրութիւնք իրարու հին թշնամիներ լինելով, յաջողեցաւ Վասքոյ ֆոշինի թագաւորի հետ պաշնակցելու և հոն հաստատեց վաճառատուն մը : Յաջորդ տարին հրաման ստացան Լուսիտանացիք շինելու նաեւ բերդ մը նոյն եզերաց վրայ, և այսպիսով նոյն ժամանակ տէր պարձան նաւահանգստին և ֆոշին եղաւ իբրեւ խանձարուրք մը իրենց ապագայ կալուածոց ի Հնդկիս : Վասքոյ Մալապարի կողմերը թողուց 5 նաւ, որպէս զի պէտք եղած ժամանակ, ֆոշինի թագաւորի հետ պաշտպանեն ֆալիբուլի մէջ կրկին հաստատած Լուսիտանացոց վաճառատունն, ընդդէմ Զամբինի : 1503 տարւոյ զեկտեմբեր 20ին 13 նաւով ճամբայ ելաւ մեծանուն ծովակալս դէպ ի հայրենիս և հակառակ հովերու և մրրկաց պատճառաւ հասաւ ի Լիզպոնս սեպտեմբեր 1ին (1504) : Թէպէտեւ Էմմանուէլ թագաւորէն և բոլոր իւր ազգէն մեծապէս պատուուեցաւ և զանազան ախաղոսներ և արտօնութիւններ ընդունեցաւ Վասքոյ, բայց այնուհետեւ 21 տարւոյ չափ իւր կեանքը մնաց մթութեան մէջ : Բարորոյին հեռացաւ թագաւորական պալատէն և տէրութեան

գործերէն, և այդ միջոցին իր գործոց և վարուց վրայ ամենեւին աեղեկութիւն չկայ : Էմմանուէլի մահէն վերջ երբ արքայական զահը կը բարձրանայ Յովհաննէս Գ, դարձեալ Վասքոյ կարծես ի մեռելոց յարութիւն կ'աւնէ : Իւր ալեւորեալ հասակին մէջ, Յովհաննէս Գ զինքը առանձնական քաշուած կեանքէ կը հանէ և անուանելով Փոխարքայ Հնդկաց, շատ ընծաներ տալով կը զրկէ հանդիսի Հնդկաստան, 13 կտոր մեծ և փոքր նաւերով (9 ապրիլ 1524) : Իւր այս վերջին ճամբորդութեան ժամանակ էր որ նաւաստիները սաստիկ փոթորիկ և նաւակոծութեան հանդիպելով սարսափահար և յուսաբեկ սխտան աղաղակել թէ երկիրը կը զողար իրենց տակ, առ որս պատասխանեց անայլայլն Վասքոյ. « Ի՞նչ կը վախնաք, չէք տեսներ որ նուաճուած ուկիանոսը կը սարսի իւր յաղթականաց զիմաց » :

Հուսկ ուրեմն հասնելով Հնդկաստան հազիւ 3 ամիս կրցաւ ապրիլ, և իւր ամէն գործերը կարգի դնելէ վերջ սկսաւ մի միայն իւր հողոց փրկութեան և Աստուծոյ վրայ մտածել : Քահանայ մը կանչելով խոստովանեցաւ, և թողութիւն խնդրեց իւր մօտը գտնուողներէն այն ամէն անիրաւութեանց համար

զորս կրնար ըրած ըլլալ առ նոսա : Քոչինի մէջ (15 դեկտ, 1524) մեռաւ Վասքոյ քաջութեամբ, սոյն և լացի մէջ թողլով զինքը շրջապատող նաւաստիներն և ընկերակիցքը, երջանիկ մինչեւ իր մահը, վասն զի իւր այն վերջին վայրկեաններու մէջ կը տեսներ Հընդկաստանը նուաճուած, և Արեւելքի վաճառականութեան շահերը երկայն ժամանակի համար ապահոված իր հայրենեացը : Մարմինն առ ժամանակեայ թաղուեցաւ նոյն քաղաքի մէջ, և 1538ին Յովհաննէս Գ. թագաւորի հրամանով փոխադրեցին Լուսիտանիոյ Վիտիկէյրա կոչուած փորրիկ քաղաքը, և մեծ շքով և արժանալայել պատուով թաղեցին Կարմեղականաց եկեղեցւոյն մէջ : Դամբանին վրայ իբրեւ յաւիտենական յիշատակ փորագրել տուաւ նոյն թագաւորը հետեւեալ պարզ, համառօտ, բայց շատ գովեստներ պարունակող արձանագրութիւնը .

Աստ հանգչի մեծ արգոնաւորդն Տոն Վասքոյ Կամայ, առաջին կոմսն Վիտիկէյրայ, գերահռչակ աշխարհադէտն եւ ճովակալն Արեւելեան Հնդկաստանի :

Գրեթէ ամբողջ 342 երկայն տարիներ մնացին Վասքոյի նշխարքը Վիտիկէյրայի եւ

կեղեցւոյն մէջ մինչեւ 1880 թուականը : Էմմանուէլ թագաւորը ի յիշատակ Վասքոյ Կամայի նշանաւոր ճամբորդութեան և Հնդկաստանի ծովային ճանապարհի զիւտոյն, Պեղէմի մէջ կառուցանել տուած էր մեծագործ արբայարանն Ս. Մարիամ, որ այժմ եւս Լուսիտանիոյ ամենանշանաւոր հոյակապ շէնքերէն մին է : Հռչակապանծ նաւագնացիս անունն և զիւան անմահացնող մեծահռչակ բանաստեղծ Քամոնէսի երրորդ հարկւրամեայ զարդարձին առթիւ որ կատարուեցաւ ամենայն շքեղութեամբ 1880ին, պատշաճ համարեցան և փոխադրեցին յունիս 9ին անսոյլոր հանդիսիւ ինչպէս Քամոնէսի նոյնպէս և Վասքոյի նշխարքը ի Պեղէմ և զրին ի դամբանի Ս. Մարիամ արբայարանի եկեղեցւոյն մէջ : Լուսիտանացի հարուստ պատմագիր մը¹ կտակով ձգած էր բաւականաչափ գումար մը կառուցանելու համար Վասքոյի և Քամոնէսի դամբաններ վերոյիշեալ Պեղէմի եկեղեցւոյն մէջ : Ներկայ յոբելեան հանդիսից ժամանակ արդէն աւարտած լինելով այդ դամբանաց շինութիւնն, հանդիսաւոր բացումն կատարուեցաւ : Լուսիտանական թերթի մը

1. Simão José Da Luz Soriano.

մէջ հրատարակուեցան այդ դամբանաց պատկերներն, երկուքն ալ ձեւով ու մեծութեամբ իրարու նման գեղեցիկ քանդակուած. վեց առիժներ ցած պատուանդանի վրայ տարածուած, իրենց վրայ բարձած ունին սիւներով և քանդակներով պարգարուած տասան մը, որոյ վրայ պառկած է վլասքոյի անդրին: Նոյն ոճով է նաեւ Քամոնէսի դամբանն միայն կը տարբերի քանդակներով: Քամոնէսինը պարգարուած է բանաստեղծի մը յատուկ նշանական ձեւերով, իսկ վլասքոյինը առաջատար նաւերով և իր ստացած պատուանշանաց նմանահան քանդակներով: Փափաքելի էր կարգալ և դնել աստ նաեւ այդ դամբանաց արձանագրութիւնները, որ շարած են Լուսիտանականք բերթուածի տողերէն, սակայն պատկերի մէջ որոշ չեն կարդացուիր այդ պատճառաւ կը հարկադրուինք զանց ընել:

Վլասքոյի յորեւելեան հանդէսներն կատարելու գլխաւոր պատճառն և պատրաստողն եղաւ Լիզպոնայի Աշխարհազրական Րնկերութիւնն: Այդ յորեւելեանն կատարողը Լուսիտանիան չէր միայն այլ մասնակցեցան գրեթէ Եւրոպայի բոլոր աէրութիւնները: Նորվաճաւալ թախայի ընդարձակ աւազանին մէջ

խարիսի նետած եւրոպական զրահաւորաց կայմերն զարգարուած զանազան ազգաց զոյնզոյն գրոշակներով հրապուրիչ տեսարան մը կը կազմէին: Գրական և բարձրաստիճան անձինք ալ զանազան գիւտերով և գրուածքներով մասնակցեցան այդ հանդիսից: Հոովմայ ազնուականներն ալ մաքուր ընտիր թղթէ կազմուած տետրի մը մէջ, իւրաքանչիւր ոք առանձին էջերու վրայ զրած, իրենց սրտի մաղթանքներն, նուիրած են Լուսիտանիոյ ներկայ Կարոլոս Ա թագաւորին: Ահա այդ նշանաւոր տետրէն յառաջ բերենք զարուս պարծանք Լեւոն Ժ. Սրբազան Քահանայապետի զրածը հանդերձհայկական թարգմանութեամբ.

IV. Exeunte. Saeculo

Posteaquam

VASCUS. DE. GAMA

Intentato. Cursu. Calecutum. Appulsus
Lusitanorum. Imperium. Et. Nomen
Propagavit. Orientalibus. Terrarum. Finibus
Partae. Per. Christum. Humanitati
Auspicato. Reclusis
Immortale. Factum. Gaudet
Roma. Memor

Սահեալ Անցիւն Չորք Դարք

Յորմեհեռոհ

ՎԱՍԻՔՈՅ ԿԱՄԱ

Ընդ Անկոխ Անցեալ Ընդ Ծաշիդ

Եւ Մերձեալ Ի Քաշիքոչք,

Ղոշսխոսանական Տարածեաց Չաւնուն

Եւ Ձիխանոչքիւն,

Բացեալ Չարեւելեան Ծագս Երկրի

Յագրեցոչքիւն Գրխոտոսիւ Ծագեալ Մարտաշի-
րոչքեան

Ի Յոշ Աժեալ Հառիմայ, Յնժայ Ընդ Այս

Գործ Անանական

ԼԵՒՈՆ ԺԳ. ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ

Մայիսի կէսէն սկսեալ մինչեւ վերջը տե-
ւեցին այդ հանդէսները, Աշխարհագրութեան
Ընկերութեան դահլիճի մէջ գումարուեցան
զանազան ուսումնական և գիտական ժողով-
ներ և կատարուեցան բանախօսութիւնք : Բա-
ցուեցան Գեղեցիկ Արուեստից, Տպագրական
և Երկրագործական աշխարհահանդէսներ : Կա-
տարուեցան ձրի ներկայացումներ այլ և այլ

Թատերց մէջ : Առաջին կարգի մեծ տօնա-
վաճառ եղաւ, որուն այցելեց նաեւ Թագաւո-
րական ընտանիքն : Կատարուեցան նաեւ միջ-
ազգային նաւարշաւներ, ցլարշաւ, մրցութիւնք
հեծելանոց և հրազինուք նշանառութեանց :

Վասպոյի Քաշիքութ հասած օրը որ է մայիս
17, ամենէն աւելի շքեղութեամբ կատա-
րուեցան հանդէսք, բոլոր ցամաքային բեր-
դերէն և պատերազմական նաւերէն միա-
նուագ ահագին շառագմամբ նետուեցան 100
Թնդանութաց գնդակներ, քաղաքն ամէն կողմ
գեղեցիկ զարդարուած էր զոյնզոյն զօրնե-
րով, նուիրական պղինձներն այլ այլ պա-
հուն անդադար իրենց զօղանջիւնով ամենուն
ականջներն իշլացնելու չափ կը Թրթուէին :
Դարձեալ նոյն իրիկունը փառասորակէս կը
լուսաւորեն քաղաքը և այլ և այլ արուեստա-
կար հրախաղութիւններէ զատ միանուագ կը
պայթուցանեն 1498 Վատօզալից հրախա-
ղութեան փամփուշտներ : Պելէմի Ս. Մա-
րիամ աբբայարանի եկեղեցւոյ մէջ ալ բազմու-
թեամբ կ'երգեն « Զքեզ Աստուած » շնորհա-
կալութեան երգն :

Չանց չընենք յիշելու որ այս յօբելինի առ-
թիւ Լուսիսանիոյ նամակագրութից նախարարն
պատրաստել տուաւ յԱնգլիա 56 զանազան

4571

տեսակ նամակադրոշմներ, և քանի մը նամակաքարտեր : Այդ նամակադրոշմները գործածուեցան թէ Լուսիտանիոյ և թէ դաղթականութեանց մէջ միայն 3 ամիս, այն է ապրիլ 1էն մինչ յունիս 30 : Յոբելինի առթիւ հատած են նաեւ մասնաւոր մետալիոն մը¹ :

Կը վերջացընենք մեր խօսքն մաղթելով Լուսիտանիոյ կատարելու գեռ ներկային նման ուրիշ յոբելեաններ աւելի շքեղ և աւելի պայծառ կերպով, որոց ներկայ գանուին և մասնակցին ոչ միայն մերձաւոր Եւրոպիոյ, այլ և Արեւելքի փոքր ազգութեանց զրօշազարդ նաւերն, որոնց մէջ փափաքիմք և յուսամք տեսնել նաեւ մեր եռագունեանը . . . :

1. Յիշենք նաև որ այս յոբելինի առթիւ Քամոնէնսի քերթուածէն իբրև նմոյշ երեք տուն հայերէն թարգմանեց Հ. Արսէն Ղազիկեան, և Joaquim de Araujo փորթուկալերէն յառաջաբանով մը, յորում խօսուի վանայս վրայ, հրատարակեց զայն հետեւեալ վերնագրով « Tres Estrophes de Camões tradusidas em Armenio ».

0003543

2013

